

AZERBAIJAN INTERNATIONAL

Qızmar Günəş Və Totalitar Sistemin Xarakteri Azərbaycan Kinematoqrafiyasında İlk Oskar Mükafatı Senarist Rüstəm İbrahimbəyovla Müsahibə Betti Bleyer

Mənbə: Azerbaijan International jurnalı - Aİ 3.2 (Yay 1995)
© Azerbaijan International

Redaktor qeydi: Bu ilin “Ən yaxşı əcnəbi film” üçün nəzərdə tutulmuş Oskar mükafatını Rusiyada istehsal olunmuş “Günəşdən Usanmışlar” filmi qazanmışdır. Filmin rejissoru Rusiyanın qabaqcıl kino ustalarından olan Nikita Mixalkovdur.

Həmyerlimiz, beynəlxalq miqyasda tanınmış yazıçı və senarist Rüstəm İbrahimbəyov ilk andan fəal surətdə filmin yaradılması prosesinə qoşulmuş, N. Mixalkovla birlikdə filmin senarisini hazırlamışdır. Yazıçı ilə aşağıda təqdim olunan müsahibə aprelin 2-də ABŞ-ın Kaliforniya ştatının Santa Monika şəhərində “Azerbaijan International” jurnalının redaktoru Betti Bleyer tərəfindən aparılmışdır. Müsahibə zamanı tərcümə Jalə Qəribova tərəfindən edilmişdir.

—Beynəlxalq miqyasda belə bir şərəfli müsabiqənin qalibləri sırasına çıxmaq, təbii ki, qeyri-adi hisslərə səbəb olur. Sizin üçün Oskar nə deməkdir?

—Əgər yadımdadırsa, mükafat təqdim edilərkən Nikita Mixalkov 8 yaşlı qızını, filmdə əsas rollardan birinin ifaçısı Nadyanı da səhnəyə çıxarmışdı. Nadyadan Oskarın onun üçün nə demək olduğunu soruşduqda, o belə cavab verdi: “Yə’qin ki, mənə, nəhayət, bir velosiped alacaqlar.”

Əlbəttə mənim “velosiped”imin nə olacağını bilmirəm, amma bu mükafat mənim üçün çox əhəmiyyətlidir. Ümumiyyətlə, bizdə Oskar mükafatına qarşı həmişə xüsusi bir münasibət olmuşdur. Bu mükafata layiq görülmək nadir bir şərəf hesab edilmişdir. Professional kinematoqrafçı kimi mən bu mükafata qarşı dərin bir rəğbət hissi duyuram. Bundan əvvəl film 1994-cü il may ayının 22-də Kann şəhərində keçirilən 47-ci Beynəlxalq Kino Festivalında “Qran Pri” mükafatına layiq görülmüşdü. Bu çox nadir bir uyarlıqdır. Avropa kinosu ilə Amerika kinosu çox müxtəlif standartlar üzərində qurulmuşdur. Avropada sevilən və başa düşülən film Amerikada lazımınca qiymətləndirilməyə bilər və yaxud əksinə.

—Sizin filmdə iştirakınız nədən ibarət olmuşdur?

— Mən filmin yaradılması ideyasının meydana çıxdığı ilk andan bu prosesə qoşulmuşam. Senarinin yazılmasında əvvəldən axıra qədər iştirak etmişəm. Yazılmış senarinin ekranlaşdırılması isə yalnız Nikita Mixalkovun adı ilə bağlıdır.

—Filmə siz tamaşaçılara hansı fikri çatdırmaq istəmişsiniz?

—Filmin mövzusu Stalin dövrünün repressiyaları ilə bağlıdır. Filmə bu dövrün konkret bir şəxsin - bolşevik polkovnikin həyatına göstərdiyi məhvedici təsirdən danışılır. Əsas qəhrəman - “Günəş” - Stalindir. Ümumiyyətlə biz bunu deməyə çalışmışıq: insanların öz əlləri ilə yaratdıqları hər hansı bir totalitar rejim formasından asılı olmayaraq, son nəticədə onların özlərini məhv edir. Totalitar sistemlər yalnız müəyyən bir həddə qədər idarə oluna bilər. Bu həddi keçdikdən sonra onlar həm özlərinin əvvəlcədən hazırlanmış qurbanlarını, həm də onları yaradanları məhv edir. Filmə, xüsusi olaraq, nəhəng totalitar dövlət olan Sovetlər Birliyi nəzərdə tutulur. Lakin görəcəyiniz kimi, biz burada heç kəsi günahlandırmırıq. Biz, sadəcə olaraq, hər bir kəsin nəticə e'tibarilə sistemin qurbanına çevrildiyini göstərmək istəyirik.

—Belə bir film 10 il əvvəl yarana bilərdimi?

—Qəribə də olsa, deyə bilərik ki, bəli. Əlbəttə, Stalin dövründə belə bir film yarana bilməzdi. Lakin onun ölümündən sonra bu mümkün idi və mən çox şadam ki, bizim filmimiz yenidən əldə etdiyimiz azadlıqdan sui-istifadə kimi meydana çıxmamışdır.

—Bununla siz nəyi nəzərdə tutursunuz?

—Yaşadığımız günlərdə hər yerdə keçmişlə bağlı olan hər bir şeyi dağıtmaq cəhdləri görünməkdədir. Lakin sonuna qədər hər bir şeyin üstündən qara xətt çəkmək olmaz. Mən özüm heç vaxt Kommunist Partiyasının üzvü olmamışam. Bununla belə, heç zaman heç bir kəsi kommunist olduğuna görə günahlandırmamışam. Əksər insanlar bir qədər əvvəl tapındıqları, səcdə etdikləri bütələri lə'nətləyirlər. Bu bəzən qul hərəkət tərzini xatırladır.

Sovet hökumranlığı zamanı adi bir söz deməkdən qorxan insanlar bu gün sanki lə'nət silahı ilə silahlanmışlar. Özünün müdhiş, dağıdıcı xüsusiyyətlərinə baxmayaraq, bu sistem həyatımızda müəyyən müsbət izlər də buraxmışdır. Biz hər bir şeyin üstündən xətt çəkmə

bilmərik. Bu, “təzə ay çıxanda köhnəni doğrayıb ulduz edərlər” ifadəsini xatırladır. Hər şeydən imtina etməzdən əvvəl özümüz yeni dəyərlər əldə etməliyik. Sovet dövrünə xas olan hər bir şeyi bir zərbə ilə məhv etmək yenə də bolşevik üsulu olardı. Bu gün bəzi “demokratlar” məhz belə hərəkət etməyə çalışırlar. Lakin mənim fikrimcə, biz keçmiş sistemə qarşı bir qədər obyektiv olmalıyıq. Onun ağılaşmaz dəhşətləri ilə birlikdə həyatımıza gətirdiyi müsbət dəyişiklikləri də görməliyik. Biz bunu filmdə birbaşa olaraq demirik. Lakin filmin qayəsi məhz bu ideya ilə bağlıdır. Biz tamaşaçılarda filmin qəhrəmanlarına qarşı müəyyən dərəcədə rəğbət hissi oyatmağa çalışmışıq. İstəmişik ki, tamaşaçılar qəhrəmanların faciəsini dərk edib onların həyatına acıya bilsinlər. Bu gün bir çox sənət əsərlərində kommunistlərin ya həddən artıq qəddar, zalım, ya da axmaq kütbeyin kimi təsvir edildiklərini görürük. Sosializm dövründə kapitalist və mülkədarları təsvir etmək üçün də eyni metoddan istifadə edilmişdir. Lakin biz filmdə bu metodu tətbiq etməmişik. Mənə elə gəlir ki, biz keçmişimizi tamamilə unudub, kor-koranə gələcəyin ağışuna atıla bilmərik. Reaksionizm və unutulmuş insan təbiətinə xas olan ən dəhşətli xüsusiyyətlərdir. İnsanın rəftar tərzi isə daha mürəkkəbdir.

—Sizin üçün yaradıcılıq nə deməkdir?

—Konkret Nikita ilə işlədiyim iş barəsində danışsaq, konsept və ideyalar ətrafımızda baş verən problemlərdən götürülmüşdür. Xeyli vaxt sərf edərək bu məsələləri bir-bir müzakirə etmişik. Müəyyən fasilələrlə 1971-ci ildən bəri birgə çalışırıq. Nəhayət, üzərində işləyəcəyimiz problemi seçib işə başladıq.

Problemlər sonsuzdur. İş sadəcə ondadır ki, sən hansı zamanda doğulmuşsan. Bəzi problemlər əsas problemə çevrilir, bəziləri isə hiss olunmadan yavaş-yavaş aradan qalxır. Mənim fikrimcə əsas problem içimizdə qeyri-insani hissləri oyadan hadisələrlə qarşılaşmağımıza baxmayaraq insanlığımızı qoruyub saxlamaqdır. Bəşəriyyət min illərdir ki, mövcuddur. Hər halda hiylə, kələk, yalan hesabına olsa da yaşamışlar və elə bu yolla biz həyatın “draqonlarını, dinazavrlarını və əjdahalarını” ram etməyə çalışırıq.

—Sizcə bu günün ən actual problemi nədir?

—Hazırda, əgər belə demək mümkündürsə, yaşadığımız dövr sabitdir. Artıq həyatın mənfə cəhətlərindən can qurtarıb, insanlığa dönmək vaxtıdır. Bütün özünü dərk etmə boyu bəşər övladı əsl insane olmağın yollarını aramışdır. Ədəbiyyat bunda çox böyük rol oynayır. Günümüzün hər dəqiqəsi mübarizədir - özümüzlə mübarizə. Hər gün içimizdəki şeytani boğmalı oluruq. Lakin onu tam məhv etmək üçün bəşər övladına əsrlər lazım olacaq.

—Sizi Azərbaycanla bağlı hansı problemlər daha çox narahat edir?

—Məni hal-hazırda Azərbaycanda baş verən olaylar çox düşündürür. Ən başlıca problem Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi qalıb-qalmayacağı məsələsidir. Respublikada indi müxalif ideologiyalardan və geopolitik gərginlikdən doğan güclü təsirlər hökm sürməkdədir. Tamamilə əminəm ki, Azərbaycanın müstəqil bir dövlət kimi süqut etməsini arzulayan xarici qüvvələr mövcuddur. Xoşbəxtlikdən beynəlxalq aləmdəki bəzi standartlar

belə tendensiyaları müəyyən dərəcədə məhdudlaşdırır. Əks təqdirdə Azərbaycan artıq çoxdan tarixə çevrilərdi.

Ermənilər həmişə Qarabağı öz doğma yerləri hesab etmişlər. Bu onların fikridir. Biz də oranı öz yurdumuz hesab edirik və öz fikrimizdə, öz nöqteyi-nəzərimizdə səmimiyyətlə. Mən erməniləri onların belə bir nöqteyi-nəzərə sahib olduqlarına görə təqsirləndirmirəm. Lakin mən onları öz məqsədlərinə çatmaq üçün istifadə etdikləri üsullara görə günahlandırırım. XX əsrdə savaş məqsədə çatmağın yolu olmamalıdır. Biz bu məsələləri sülh yolu ilə, danışıqlar yolu ilə həll etməliyik. Hər hansı bir təcavüz cəhdi bütün bəşəriyyətə qarşı işlədilmiş cinayətdir.

I Dünya müharibəsini xatırlayın. Sarayevoda açılan yeganə bir atəş belə bir dəhşətli faciəyə səbəb oldu və biz hələ Qarabağ qarşıdurmasının nə ilə nəticələnəcəyini bilmirik. Mə'lumdur ki, ermənilərin özlərinin döyüş ehtiyatları yalnız bir ay müddətinə kifayət edər. Mən indi onlara konkret olaraq haradan yardım gəldiyini deyə bilmərəm. Lakin bilirəm ki, erməniləri dünyada bizdən daha yaxşı tanıyırlar, onların daha böyük təsiri vardır və buna görə də onlara daha çox yardım edirlər. Odur ki, mən bu müsahibəni jurnalınıza böyük məmnuniyyətlə verirəm. İnanıram ki, jurnalınız Azərbaycanda baş verən hadisələr barəsində mə'lumat verən ən təsirli mənbələrdən biridir və bu mə'lumatı dünyaya çatdırmaq sizin ən başlıca məramınızdır. Artıq bizə mə'lumdur ki, biz Ermənistanla deyil, onun arxasında dayanan nəhəng qüvvələrlə vuruşuruq. Əgər bu qüvvələr istəsəydilər, onlar Azərbaycan torpaqlarının indi olduğu kimi 20%-ni deyil, 100%-ni zəbt etmiş olardılar. Lakin beynəlxalq standartlar çərçivəsində bu, yolverilməz olardı. Məhz buna görə, bu qüvvələr bizi öz içərimizdən dağıtmağa, bizi öz əlimizlə məhv etməyə çalışırlar ki, son nəticədə günahkar yalnız biz özümüz olaq.

—Siz konkret olaraq nəyi nəzərdə tutursunuz?

—Hal-hazırda respublikada gizli surətdə mübarizə aparən qüvvələr vardır. Nə qədər çətin olsa da, biz xarici qüvvələrə qarşı müqavimət göstərə bilirik. Bizi məhv etmək üçün yeganə real yol bizi öz içərimizdən parçalamaqdır. Xarici qüvvələrin bu cəhdlərinin baş tutub-tutmayacağı bizim müvəqqəti olaraq öz ambisiyalarımızı, iddialarımızı unuda bilmək bacarığımızdan asılıdır. Bu iddialar nə qədər əsaslı olsa da, onları hələlik bir kənara qoymaq və qarşımızda duran ən başlıca problem—vahid və müstəqil bir millət kimi qalib yaşaya bilmək problemi barəsində düşünmək lazımdır.

Məsələn, Azərbaycanda dövlət çevrilişi ilə bağlı son olaylara nəzər salaq. 1993-cü ildə Prezident Heydər Əliyev talışlar yaşayan cənub sərhədlərində baş verən hadisələrin qan tökülmədən dayandırılmasına nail oldu. Ləzgilərin yaşadığı şimal sərhədlərində də, kiçik də olsa, bəzi problemlər meydana çıxmışdı. Ləzgilərin bir hissəsi Rusiyada, bir hissəsi isə Azərbaycanda yaşayır. Buna görə də, Rusiyanın sərhədləri bağlamaq cəhdi vəziyyəti gərginləşdirə bilər.

Keçid dövrü ilə bağlı Azərbaycanın həyatında başqa son dərəcə vacib bir aspektə də toxunmaq istərdim. Coğrafi baxımdan Bakı özünəməxsus bir şəhərdir—Şərqlə Qərbin

görüşdüyü yerdir. Bakının bu qəribə, müstəsna taleyi bizə Şərqi sivilizasiyasını Qərbi elementləri ilə uğurlu surətdə birləşdirməyə imkan verir. Lakin bizim bu özünəməxsusluğu qoruya bilib-bilməyəcəyimiz hələlik sual olaraq qalır. Əgər buna müvəffəq olsaq, mən əminəm ki, biz bir xalq kimi yaşayıb inkişaf edəcəyik. Lakin əgər dini sosial həyatımıza, adət və ənənələrimizə tam şəkildə nüfuz etdirmək cəhdləri baş verərsə, bu bizi azı 200 il inkişafdan saxlaya bilər.

Bu gün Azərbaycan Qərblə əlaqələri kəsməməlidir. Əksinə, bu əlaqələr daha da möhkəmləndirilməlidir. Bu günə qədər Qərbi dünyası ilə əlaqələrin yaradılmasında rus dilinin böyük rolu olmuşdur. Başqa xarici dillərdə, eləcə də ingilis dilində kifayət qədər informasiya olmamışdır. Mən belə bir faktı müşahidə etmişəm ki, azərbaycanlılar ingilis dilini bilməməklə üç il inkişafdan geri qalırlarsa, rus dilini bilməməklə təqribən səkkiz il geri qalırlar.

—Şəxsi həyatınıza qayıdaq, necə oldu ki, yazmağa başladınız?

—Tamamilə təsadüf nəticəsində. Doğrudan da tam təsadüf nəticəsində. İxtisasca mühəndisəm. Yazmağa başlamazdan əvvəl uzun müddət elmlə məşğul olmuşam. Lakin ailəmədə yazılan hər sözə çox böyük hörmət və rəğbət var. Böyük qardaşım Maqşud nasir kimi tanınmışdır. İlk hekayəmi 1962-ci ildə, 23 yaşımda yazmışam. Professional səviyyədə yazmağa isə 1966-cı ildə, ilk novelim işıq üzə gərəndən sonra başladım.

Əminəm ki, məndən xeyli yaxşı yazmağı bacaranlar var. Yazmaq üçün hədsiz dərəcədə özünə inamın olmalıdır, çünki bilirsən ki, işin yüzlərlə hədsiz istedadlı adamların əlindən keçəcək. Mənə güc verən odur ki, mən elə şeylər bilirəm ki, başqaları bilmir, və nə dərəcədə istedadlı olmalarına baxmayaraq, mən elə şeylər deyə bilirəm ki, onlar deyə bilmir.

—İndiki yazı metodunuz Sovet vaxtındakı metodunuzdan fərqlidirmi?

—Mən həmişə mənə maraqlı olan mövzulardan bəhs etmişəm və heç vaxt özümü heç nəyə məcbur eləməmişəm. Əvvəlki prinsiplərimə sadıq qalmışam. Qurtarmaq üzrə olduğum novelin əvvəlinci üç cildi 10 il əvvəl çap olunub və indi dördüncü cildi iki-üç aya işıq üzə görməlidir (Solar Plexus), bu fakt sübut edir ki, mən öz prinsiplərimə sadıq qalmışam.

—Əsərlərinizdən hansısa ingilis dilinə tərcümə olunubmu?

—Mən bildiyimə görə yox. Nikita ilə birgə ekranlaşdırdığımız əsərlərin dördünü də kolleksiya şəklində ingilis dilində nəşr etmək planımız var. Fasilələrlə əsərlərim İnkişaf Nəşriyyat Evi tərəfindən rus dilinə və bir sıra avropa dillərinə tərcümə olunub.

Təxminən 20 pyes yazmışam. Elə vaxtlar olub ki, onlar davamlı olaraq 100 müxtəlif teatrda səhnəyə qoyulub. Bir teatr direktoru kimi mən özüm Bakıda Rus Dram Teatrında beşini səhnələşdirmişəm. Digər birini də bu il səhnələşdirməyi planlaşdırmışam.

Ötən 25 il ərzində 40-a qədər ekran əsəri yaratmışam və bunların da əksəriyyəti əsasən Rasim Ocaqov tərəfindən ekranlaşdırılıb, filmə çevrilmişdir. Bunlardan bir neçəsi mükafata layiq görülüb, məsələn, “Qoru Məni, Mənim Talismanım” filmi 1990-cı ildə İstanbul Film Festivalında, Mixalkovla birgə yazılmış və ekranlaşdırılmış “Urqa, Məhəbbət Sahəsi” filmi 1991-ci ildə Venesiya Film Festivalında “Qızıl Şir” mükafatına layiq görülmüş və 1992-ci ildə Amerika Film Akademiyası tərəfindən “Ən Yaxşı Əcnəbi Film” adı qazanmışdır.

—Azərbaycanda rejissorların vəziyyəti necədir? Bir neçə ay bunda qabaq Bakının iri Kino Zalına girdim, lakin bina demək olar ki, boş idi.

—Yazmaqdan fərqli olaraq kinematografiyaya gəldikdə, tək heç nə etmək olmur. Mənbəə lazımdır. Kino istehsalı iqtisadi çətinliklər üzündən böhran vəziyyətindədir. Bir sahə olaraq kinematografiya kənar maliyyə dəstəyindən müəyyən dərəcədə asılıdır. Davamlı olaraq bu sahəni Azərbaycanda inkişaf etdirməyə çalışırıq. Nəhayət hökumətdən bir qədər maliyyə yardımı almağa müvəffəq olmuşuq və bununla iki ya üç film çəkməyi planlaşdırırıq. Bu böyük nəaliyyətdir. Bu yaxınlarda xüsusi kinostudiyalarda bir neçə film hazırlanmışdı, lakin elə yüksək keyfiyyətə malik deyildi. Vəziyyət indi çox ağırdır, çünki, maliyyə dəstəyi alanlar heç də həmişə istedadlı adamlar olmur.

Məncə bunun bir səbəbi yaşadığımız keçid dövrüdür. Bu tək Azərbaycanda yaşayan rejissorların yox, bütün keçmiş Sovet İttifaqındakı respublikaların rejissorlarının üzləşdiyi problemdir. Xoşbəxtlikdən Moskvada yerləşən sədri olduğum Kinematograflar İttifaqın Konfederasiyasının dağılmasına imkan verməmişik. Baltikyanı ölkələr də daxil olmaqla 15 respublika ilə professional səviyyədə əlaqə saxlayırıq. Kinematografiya həmişə qarşılıqlı dəstək və yardıma ehtiyacı olan incəsənət sahəsidir. Sənətkarlar əlaqələrini daim inkişaf etdirdiyindən aramızdakı telləri qırmağa lüzum görmürük.

—Azərbaycanın kino sənəti haqqında nə deyə bilərsiniz? Siz respublikada kinematografiyanın gələcəyini necə görürsünüz?

—Bu gün planlarımız çoxdur. Mənim sədrlik etdiyim Kinematografçılar İttifaqı Bakıda hər il Neft Konsortiumunun üzvü olan ölkələr tərəfindən maliyyələşdiriləcək Beynəlxalq Kino Festivalını keçirməyi nəzərdə tutur. Əgər biz buna müvəffəq olsaq, bu əsl beynəlxalq festival olacaq, belə ki, bu festival yalnız bir ölkə tərəfindən deyil, bir neçə ölkə tərəfindən təşkil və idarə ediləcəkdir. Biz artıq bu işin təşkilinə başlamışıq və ümid edirik ki, bir ildən sonra festivalın əsası qoyulacaqdır. Bu, şübhəsiz ki, Azərbaycanda mədəni həyatın canlanmasında mühüm rol oynayacaqdır.

Tərcümə: Abol Bahadori və Gülnar Aydəmirova

Mətni yığdı: Gulnar Aydəmirova

Redaktə etdi və veb üçün hazırladı: Aynurə Hüseynova